

„... az új elevensége tartja meg a régieket is élőnek.”

Laczkó András

NAGY GÁSPÁR ISKOLÁI

Nagy Gáspár neve szinte mindig napirenden volt a hajdani főszerkesztői értekezleteken. Az „illetékestől” szigorú tekintettel szóbeli figyelemzetést kaptak azok a lapok, ahol verse olvasható volt. Személyesen kétszer beszéltem vele. Másodszor a Tokaji Íróklubban. Azt azonban csak később tudtam meg, hogy iskoláiban sokirányú felkészítést kapott.

- *Szüleid felkészítettek a rendszeres iskolába járásra? Családod milyen véleményrel volt az iskoláról?*

- Hagyományos és mélyen vallásos paraszti családba születtem, ami egyaránt hozomány volt anyai és apai részről. Ez a természetesnek is nevezhető tény bizony az ötvenes években, amikor eszmélődtem és iskolás lettem (1955-ben), még faluhelyen sem volt bocsánatos bűn. A családban az iskolát és az iskolázott embert nagyon respektálták, függetlenül a kor ideológiai megfeleléseitől, amelyről azért volt kritikai észrevétel is. Óvodás talán egy esztendeig ha voltam, néhány blőd szocialista csasztuskát sikerült is lelkesen megtanulnom a szép Zsuzsi óvónéni kedvéért, de anyai nagyanyám a Bibliából és a kalendáriumokból meg a saját képzeletéből és a faluban megesett történetekből sokkal fantasztikusabb törtétiákat varrt össze és mesélt órákon át szórakoztatásomra. S ezek teljesen elhalványították az óvodai sületlenségeket. (Visszagondolva nagyanyám alkotói módszerére, bizony a posztmodernitást eminensen képviselte... csak éppen nem tudott róla, csupán engem akart valami csinytevéstől távol tartani, szavaival lekötni, ha már gondjaira bíztak, s ez többnyire sikerült is neki.)

- *Ki tanított meg a betűvetésre? Könnyen ment az írás-olvasás?*

- Csuda Jánosné volt az első tanítóm. Még a háború elől menekült családjával Erdélyből egészen a nyugati végéig, így került a mi kis Vas megyei falunkba, Bérbaltavárra. Sokat tapasztalt, nagy tiszteletben álló tanító volt, akinek a szigorúságát a szülők nagyon helyeselték. Az első év végén csak írásból kaptam jó osztályzatot, a többi jegyem fényesebb volt, de tudom, az írást vette legszigorúbban (most a keresztnevet akartam mondani első tanítómnak, s lám szégyenszemre nem jut eszembe, mert csak családnevem emlegettük otthon is...!), így aztán sohasem nehezelttem rá. Olvasásban és fogalmazásban mindig a legjobbba közé sorolt, s mivel osztatlan iskolába jártam, sokszor előfordult, hogy második létemre mondjuk a harmadikosok vagy a negyedikese könyvből velem olvastatott, vagy fogalmazásomat a nagyobbaknak például állította... Ennek persze lehetnek volna kínos következményei is, de a stréberség vádjá szerencsésen elkerült, mert azt hiszem, mindenki szerette a kedves tanító nénit.

- *Amikor felső tagozatos lettél, akkor egyáltalán nem volt politikamentes az iskola, sőt erősítették az úttörő mozgalmat, a világnézetit képzést. Mit éltél át mindebből?*

- Igen tevékeny, jó szellemű, az ideológiát csak csinájával erőltetett gyülekezetként emlékezem a 4442. számú Hunyadi János Úttörőcsapatra, amelynek mindenki tagja lett, aki csak felső tagozatba lépett. Én az úttörőcsapat - járás- sőt megyeszerte is ismert és elismert fűvös-zenekarában fejttem ki a magam „kulturális tevékenységét”: előbb fúvolyáztam (és léptem a lányokkal egy sorban, ha felvonultunk, s ezt persze szégyelltem, ezért hangszert váltottam), aztán a kisdobot pergettem/rezegtettem, de inkább püföltem. Gyulay Lajos iskolaigazgató úr állt a zenekar élén. Mindig gitárját pengetve vezényelte kis csapatunkat, ami - utólag visszagondolva - azért elég groteszk látvány lehetett. De így jutottam el még Csillebércre is, mondom, kisdobosi minőségben voltam úttörő. S így emlékszem egy-két felejthetetlen balatoni táborozásra is. Ha arra visz utam, Alsó-Bélatelepeknél, Fonyódligetnél mindig hevesebben ver a szívem: elgondolom, itt álltam valahol éjszakai nagy viharban őrseget, itt tetszett meg először egy tolna megyei kislány a szomszéd táborból, itt volt olyan nehéz eltüntetni a különösen utált zöldbab főzeléket a sátrak köré ázott „vizesárokban”, s éjszakánként itt hallottam rengeteg olyan új (persze akkor csak részben megértett) politikai viccet Hruscsovról meg Kádárról, melyek egyáltalán nem az öntudatos úttörőt erősítették bennem a hatvanas évek legelején.

- *Általános iskolában voltak nagy hatású tanáraid (netalán a magyartanárod) ?*

- Egyetlen tanárnőt említenék csak, aki felső tagozatban a jó tanító nénik után a magyartanárom lett, és az irodalom iránti vonzalmamat tovább erősítette. Ő volt Gyulai Lajosné, Edit néni. Egyszerre szigorú és jóságos. Hetedikes koromban ő látta először azt a két versszerű irományomat, melyeket annyi teljesnek ítélt magyar fogalmazás után nagy félelemmel asztalára tettem. Mindkét „vers” ősi ihletettségu volt. Az egyiket legeltetés közben írtam a búcsúzkodó természetéről, valószínű, Petőfi nemrég tanult verse nyomán. A másik lobogó halottak-napi gyertyákat, dércsípte krizantémokat, öreg temetőket idézett, ahová ilyenkor emlékezni járunk. Úgy éreztem, mindkét vers illik Edit néni szép szomorúságához. Azzal biztattott: írjak majd vidámabb témákról is. De aztán nem írtam, pedig többször is tudakolta, hol vannak az újabb költemények. Egyszer még azt is mondta: „a szép versek legtöbbször szomorúak. Szomorúak, mint az élet...”, és megsimította a fejem.

- *Gimnáziumi tanulmányaid helyszínéül miért választottad Pannohalmát?*

- Pannohalmát keresztanyám gondolta ki számomra, s a családom is támogatta az ötletet, hiszen csak jót hallottak a derék bencésekről, s ráadásul még a plébános úr is javasolt, hiszen ministráltam vagy nyolc esztendeig és kitűnő volt a bizonyítványom. Az általános iskolában kissé megrökönyödtek szokatlan választásomom, s csupán „példás úttörő” múltamat említették föl ajánlasként. Gondolván az odakerült új, mozgalmár igazgató, hogy ezzel aztán föladjá a leckét a sokat tapasztalt bencés atyáknak..., de mivel a felvételi vizsgán is megfeleltem, felvettek. Szeptemberben már ott voltam Szent Márton hegyén, életemben először távol a családtól... Nem kis szorongással hallgattam a Veni Sanctét..., s bizony elfogódottan léptem be az internátusba, ahol magabiztosabb, termetre is nagyobb fiúk méregettek, amikor kopottas bőrröndömet letettem a negyedik emeleti hálónk közepére.

- *A bencések - ismereteim szerint - szigorú rend szerint dolgoznak. Könnyen beilleszkedtél vagy voltak konfliktusaid?*

- Pannohalmáról, az ottani életről, tanárimról, a „kupaci” szellemiségről elég sokat valloztam. (Legutóbb 1994 áprilisában a Vigiliában.) Most csak annyit: az Ora et labora! nemcsak a bencés atyák regulájának szép és pontos jelmondata, de az odakerülő kisdíákot is megérinti, ha diák akar maradni, azon a helyen, ahol magasak a követelmények. Főleg azoknak, akik kis falusi iskolákból jöttek. Én például az orosz nyelvet Pannohalmán kezdtem tanulni, éppen az osztályfőnököm, Forray Botond lett a tanárom. Rend volt, az ésszerűség határáig szigorúság is, ami egy internátusban feltétlenül szükséges. De a szellemben rendkívüli nyitottság. Nem azt nézték, honnan jöttél, hanem azt, hogy mit tudsz és a képességeid teljes kibontásához van-e megfelelő szorgalmad. Ott tanultam meg a rendet, s azt is, miképp kell gazdaságosan tanulni, az időt beosztani. Nem egy olyan osztálytársam volt, aki ragyogó (városi) háttérrel startolt, könyvtárszobával, nyelvi különörákkal, zeneműveltséggel stb., s a felvételin maximális pontszámot ért el, de ha eme képességeihez nem társult kellő akarat, szorgalom, akkor az első vagy a második év végén szépen eltanácsolták, holott lehetett éppen jó is a bizonyítványa. A tanárok tudták: ez a fiú kitűnőre lenne képes, ha egy kicsit tanulna. Lett is, csak máshol. Azt hiszem, ezzel mindent elmondtam. Aki ezt elfogadta, az hamar beilleszkedett. Évente mindössze háromszor volt olyan szünet, amikor ki-rajzoltunk az ország szinte minden szögletébe (osztálytársaim voltak Borsodból, Szatmárból is), tehát hazamehettünk a családunkhoz. Néhányszor minket is látogathattak a szüleink vagy rokonaink. De nem volt ez börtön... Sok vidámság, sportolási lehetőség volt, igazi tánciskola a mindenkor II. osztályosoknak, szép győri gimnazista lányok vendégszereplésével, aztán bálók, nagy bakonyi kirándulások, filmvetítések, eleven diákélet, de mindenek előtt kemény tanulás volt a jellemzője ottlétünknek. Szó szerint és jelképesen is mondom: varázshegy volt ez pannóniai löszdomb, amelynek legtetetjén immár ezer eszten-

deje keresztény magyar iskola működik Szent Benedek fiainak hitéből és tanítói buzgalmából.

- *Gimnáziumi tanáraid között voltak-e, akikről azt mondtad, hogy meghatározták további pályádat?*

- A hatvanas években olyan tanárim voltak, főleg az idősebb korosztályokhoz tartozó, félreállított, valahai professzorok, akik - köztük még a reáliákat oktató tudós atyák is - a történelmi folyamatosságot képviselték. Pannonhalmán a kövekből is a történelem, egy-egy stíluskorszak, egy-egy nagy építő főpapát szellemisége (és akár keze munkája) is beszél. Szóval: volt mit tanulnom, s volt kitől. Sorolhatnám szinte az egész tanári kart. Érdekes módon a humán tárgyak oktatói nem voltak rám akkora és olyan pozitív hatással, mint a reáliákat tanító tudós, kísértetozó atyák. Fizikából például Kelemen Szulpic, vagy a nagy humorú Jáki Zénó, a három híres Jáki bencés atyák közül. Kémiából főleg a szerves kémiát tanultam meg Esztergályos Tibor jóvoltából, akinek szinte minden tanítványa azonnal felvétel nyert a megfelelő vegyipari egyetemekre. A leghumánusabb matektanárt Molnár Marciánnak hívták, akinél egyszerűen nem illett puskázni, akkor sem, ha kiment az osztályból dolgoztatás idején. Két tanárt emelnék ki mégis a sok nagyszerűből. Legelebb is a fiatalon elhunyt Faggyas Edvint, aki nekünk biológiát okított és igazgatóhelyettesként vitte a gimnázium ügyeit. Ő dolgozta ki a sajátos pannonhalmi felvételi rendszert is. Ritka képességű, szigorú, ám roppant következetes és humánus tanár volt. Őt tartottam az ideális, modern bencés tanár „prototípusának”, nemcsak oktatott, de nevelt is, s az iskola ügye, színvonalas működése érdekében minden személyes ambícióit háttérbe szorította. A másik kedves tanárom, a már akkor is diák-legendákban élő, de szerencsére kilencven fölött valóságosan ma is élő földrajztanárom, Vanyó Tihamér úr volt, aki persze inkább történéssz, egyháztudor, magas akadémiai kitüntetések és megszívvelgelés méltó birtokosa. Ennek ellenére jól tűrte, sőt bátorította a mi ficánkoló kedvünket, csínytevéseinket. De történeteivel, és aztán kellő szigorúságával mégis mindig ő lett a bámulat és félt tudós atya. Ugyan hivatalos tankönyvet nem, vagy csak elvétve vett a kezébe, de mindent tudott, és nem csak a földrajz tudományából, hanem afféle polihisztoros tempóval átfogta nekünk a kerek világot. Szórakoztatóan tanított. Még a szerelemről is voltak megszívlelendő nézetei. S ezen kívül jógázott, grafológiával foglalkozott, és fölüeny nagyvonalúsággal mosolygott, ha az ő kontó]ára loptuk is az időt egy-egy idétlen tréfával. Szinte ma is hallom, amint éles hangon, kissé raccsolva kezdi a tetetett - és mindig teátrális - megütközés után a]d bevált nagymonológot: „No de fivük, fivük...!”

- *Mi vonzott a Szombathelyi Tanárképző Főiskolára?*

- Bevallom, semmi. Előfelvétellel és különös szerencsével ide irányítottak, mert egyszerűbb volt bejutnom, mint valamelyik egyetemen mondjuk latin-történelem szakra. Így is egy évet dolgoznom kellett és okvetlenül a „termelő munkából” hoznom a jó ajánlást, mert az egyházi gimnáziumét nem vették komolyan, sem a jeles érettségit, sem a felvételin elért pontszámot. Így Savariában lettem segédmunkás, ágyrájóról albérlő, továbbá itt ismertem meg a nagybetűs életet, s közel voltam leendő iskolámhoz, ahová néha-néha bekukkantottam, s bizony nem sok jót reméltem. Ekkor kezdtem el újból verseket írni, veszendő életem legkilátástalanabb hónapjaiban. Az emlékezetes '68-as esztendő reményeivel és nagy csalódásaival sokat segített, szinte lökött az írásbeli tisztázás fele.

- *Úgy érezted-e akkor és most úgy látod-e, hogy a főiskola fölkészített az életre?*

- Akkor Szombathelyen sokan voltunk olyanok, akik máshova, valamilyen okból, nem kellettünk, s nem éppen a tanulmányi eredményünk vagy a felvételi pontszámaink miatt. Volt olyan is közülünk, aki már próbálta az egyetemet vagy a főiskolát, de nagyot csalódott. S a népművelés-könyvtár szaknak volt valami körülhatárolatlan, nagy szabadságot is biztosító híre. Főleg a népművelés szak ígérkezett ilyennek. S ilyen is volt, sok átgondolatlansággal, sok fölösleges tantárggyal, idétlen gyakorlati foglalkozásokkal. Fájdalom: jó néhány közepes vagy győnge képességű oktatóval is, akik közül némelyeknek csupán a párttagsági könyvük meg a megyei, elvtársi kapcsolatrendszerük tette lehetővé, hogy a katedrára álljanak. Szóval, kicsiben és élesben ott volt a mi kritikuss szemünk előtt az akkori magyar társadalom egy tipikus szelete, ráadásul '68-cal „feldíszítve”. Meg aztán voltak egészen kiváló, nagyformátumú tanáraink is. Annál jobban látszott a „többségi

silányság”. S ezért lett az iskolai élet nemcsak egy szokásos népművelési gyakorlat, de valódi terepgyakorlat is, igazi ütközések, drámák színhelye. Volt ott egy remek diák-periodika, a *Jelentkezünk*, amely a rendszerváltásig szinte folyamatosan megjelent. Ebben már 1968 őszén-telén versekkel „jelentkeztem”. Ezután publikáltam csak az *Életünkben* és a *Jelenkorban*. Verseinket az idősebb költő-szerkesztők Szokolay Tamás, Botár Áttila, Patka Laci válogatták, meg szuperlektorként az ott tanító Cs. Nagy István és néha-néha Káldi János is. Minden gyötrelmeinkkel együtt a Jelentkezünk körüli műhelymunka, a filmklubban zajló filmviták B. Nagy László, Vörös Éva, Kósa Ferenc gyakori szereplésével vagy az akkor fénykorát élő községi filmszemle az elsőfilmes Gyarmathy Lívia, Sára Sándor, Gazdag Gyula, Jankura Péter és a lengyel Zanussi részvételével, s egyéb szellemi izgalmak tartottak meg engem szombathelyi diáknak. És néhány kitűnő tanár. Első helyesen említem Nagyné Paksy Ágnes-t, aki az esztétikát adta elő, s különösen a görög drámákról tudott újszerűen, nagy empátiával, egyetemi szinten (ha jelent ez valamit) beszélni. Az ő ottani sorsában, küzdelmeiben Antigonét és Elektrát is láttuk, ezért volt rendkívül hiteles tanár, de egyben és elválaszthatatlanul nagyszerű ember is. Az új törekvéseket bátran vállalta, a főiskola akkori és későbbi vezetésével szemben mindig a tehetséges, lázadó diákokat pártfogolta, ezért aztán idő előtt távozni kényszerült. Dr. Kiss Gyula tanár úr pedig már jó tíz éve a felegek mögü]l figyeli, mire is vitték vagy mit tékoztaltak el kedves tanítványai. Azt hiszem a szombathelyi népművelés szaknak ő volt s maradt a legendás garabonciás-tanár alakja, immár mindörökre. Tárgya szerint művelődéstörténetet tanított, de igazából széles merítésű magyarságtudományt. Ez annyit tesz, hogy a diák ismerjen legalább 300 autentikus népdalt, ismerje táncainkat, a magyar történelmet, beleértve a fehér foltokat is! Ismerje a Kárpát-medence minden műemlékét: templomostul, temetőstül, várastul, kastélyostul és emléktáblástul. S azokat a helyeket is, ahol gyalázat, de nincs semmilyen mementó, holott lehetne! Ezekre Gyuszi bácsi hívta föl a figyelmet. Vele kellett felfedezni minden gólyának, kemény gyalogtúrával az Őrséget, majd később a szatmárberegi tájat is, ahol Szatmárcsekén, lehetőleg holdvilágkor, Kőlcsey sírjánál a Himnusz éneklendő. Máskor és máshol, hajnalban például a velemi Szent Vid tövében egy kis szilvapálinkás raségítéssel és friss patakvíz kíséretében már ölmot űző gregoriánus is elképzelhető. Ezt kaptam, kaptuk sokan Kiss tanár úrtól, akinél még a várost akkor végigkanyargó villamoson is lehetett vizsgázni, de csak hajnalban. A Kálváriától indult a szegény delikvens s a vasúttállomásig három kérdésre kellett megfelelnie, majd miután a tanár urat fölsege]lte a pesti gyorsra, az induló vonat ablakából visszakapta az indexét, melyet csak - erős fogadalom után - a kollégiumban nézhetett meg..., mert Gyula bátyánk éppen Nékoss találkozóra igyekezett, visszatértek a halászevéről is híres Kispityerben adta elő népes diákgyülekezet karéjában, milyen gyönyörűséget is tanult tegnapi Béres Ferenc jó cimborájától. Egy-egy népdalnál az jut eszembe, ezt is tőle hallottam először...

- *Hogyan alkalmazkodtál a főiskola rendjéhez? Mi minden tanultál (és feledtél el)?*

- Igen jó hatással voltunk egymásra néhány évfolyamtársammal is. Többen próbálkoztak írással, filmezéssel, képzőművészettel. Ez minden különösebb erőltetés, direkt tanulás nélkül is állandó stúdiumot jelentett. Például Pörös Géza, Wehner Tibor nevét a filmes, illetve a képzőművész céhben elismeréssel emlegetik.

- *Voltál népművelő és könyvtáros, nyilván az így végzett munkának is megvolt a tanulása számodra.*

- Rövid ideig voltam népművelő, de aztán dezertáltam. Legjobb népművelői periódusom talán az az egy esztendő volt, amikor Kőbányán szakreferensként filmklubokat és az ügynevezett szálláshelyi kör-műsorokat látogattam. Majd tapasztalataimról, te]lesen szabadon vídám jelentéseket írhattam egy nagyvonalú osztályvezető jóvoltából (később tudtam meg, hogy a kerületi tanács művelődési osztályán szép sikerűk volt ezeknek a beszámolóknak). A „szálláshelyek” a munkásszállókat jelentették, ahová a szocialista magas kultúra terjesztése ürügyén beszabadult az alpári hanki. Félélmetes átdolgozásoknak voltam szem-s fültanúja, kiérdemesült ripacsok és hangjukat vesztett öreg dizőzök bővölték a holtfáradt, hetente ingázó szabolcsi férfiakat. Egyik kedven-cem volt például Donizetti A csengő című vígoperájának feldolgozása, melyet a plakátokon nagy empátiával, városzerte így híresztelték: A patikus nászjejszakája. A frenetikus sikert, azt hiszem hamarosan

szokkultúrára váltották az átdolgozókat, de még a szereplők is. Könyvtárosként kezdtem a pályát, de pár hónap után elküldtek a Zrínyi Katonai Műszaki Főiskoláról. Az igazi ok homályba veszett akkor, de aztán megtudtam később: állítólag veszedelmes szépirodalmat (többek között Musil: Törless iskolaéveit) adtam a leendő tisztek kezébe. Többen és szívesen jártak a könyvtárba, s egyik-másik aztán erősen ingadozott, hogy a tisztí hivatást válassza-e. Szóval egy töltényt lehet, hogy már akkor elcsentem a Varsói Szerződés arzenáljából. Aztán több kerületi Szabó Ervin fiókkönyvtárban is dolgoztam, de nem sokáig, mert akkor már az írás sokkal jobban érdekelt. Szabadúszó lettem, albérlétem laktam. A könyvtárral Nagy László szigorú tanácsára (mert óvta a céltalan kóborlástól a fiatal költőket!), és ajánlásával még egyszer megpróbálkoztam. Az írószövetség könyvtárában, az egyik leggazdagabb és legkülönlegesebb állományú bibliotékában két kerek évig igen nagy lelkesedéssel dolgoztam. Fölfoghattam ezt afféle (két vagy több) egyetemi szemeszternek is. Egyrészt a megismert és olvasott könyvek és ritka folyóiratok miatt, másrészt pedig azért, mert igen sok, főleg idősebb írót találkozhattam, akik arra érdemesítettek, hogy elbeszélgessenek velem, beavassanak új, születő művük titkaiba, amelyhez éppen itt keresték a forrásokat. Nagy olvasó írókkal is találkoztam (többek közt Imecs Béla, Rába György, Tamkó Sirató Károly, Vajda Endre kritikus, Nagy László, igaz ő főleg néprajzi és építészeti műveket búvárolt), akik őszintén kíváncsiak voltak arra, mit írnak a pályatársak, mi jelent meg éppen külföldi szerzőktől. Csupán egyetlen nevet emelnék ki, aki talán a legtöbbet olvasott akkoriban a könyvtárból, s aztán a véleményét is elmondta nekem, sőt, kérte az enyémet is. Így biztatott a mohó olvasásra. Galgóczi Erzsébet volt, ezért is mindig nagyon becsültem, túl emlékezetes művein, melyekről ma alig-alig beszélnek. Valamikor 1975 végén a könyvtárosi pályáról is dezertáltam. Abban az évben jelent meg első verseskönyvem, s a költő-szerkesztő Kormos István meghívott a Móra Kiadóhoz, hogy lennék mellette afféle szerkesztő-bojtár. Így aztán beiratkoztam, ahogy mondani szoktuk a „Kormos-egyetemre”. Eletelem legszebb hónapjai következtek Kormos Pista haláláig...

- *Kik voltak „mestereid” az irodalomban, s mi mindent tanultál tőlük?*

- Budapestre kerülve először Nagy László látta verseimet, majd egy véletlen folytán éppen Nagy Lászlót keresve Kormos Istvánba botlottam az ÉS régi (Alpári Gyula utcai) szerkesztőségének zezugos folyosóján. 1973 októberében ő mutatott be ugyanitt az Új Hang rovatban, majd szerződést ajánlott mindössze 20-25 versem ismeretében az általa kitálait és szerkesztett Kosmosz sorozatban. Ebből lett a versek számát megháromszorozva 1975-ben a Koronátú című kötetem. Ők voltak első értő kritikussaim és segítők. Fájdalmasan korai halálukig, aztán azóta is mindig vállalt nagybetűs MESTEREIM. Szeretném és figyelemben az ő haláluk után Jékelytől kaptam még életre szóló útravalót. Mindhárom verses életműve az mert csak a műből bontható ki minden lényeges igazán! -, amely a költőt és az embert is egyforma fényben látatja, s igazán sohasem engedi szétválasztani. Persze sok kedves költőm van, akikről bizonyára tanultam is, akik öntudatlanul is hatottak rám, akiknek egy-egy művét megkerülhetetlen hegyoromnak látom a magyar költészet térképén, öregebbek, fiatalabbak, korán elment pálya és kortársak. S nem is beszélve a magyar irodalom régi nagy vonulatától Ballassitól, Csokonain át Vörösmartyig, majd közelebb jöve, e századi hűrokat pengelve Adytól József Attilán át Sinkáig, Szabó Lőrincig, Illyésig és Weöresig, hogy a szétfutó szálakat egy marokba szorítsam, és mondjuk Piilinszkyvel és az erdélyi Szilágyi Domokossal szép záró keresztet rajzoljak rájuk. Ilyen hatalmas a kínálat, ilyen szertefutó az érdemes érték, s még ezen kívül is mennyi. De akire figyelnem adatott igazán, (amikor eldől bennem valami még romlatlan ifjú emberként, s a költői irányít is megszabták annak minden erkölcsi és emberi ódiával együtt!), azok a szent háromság és a három a magyar igazság jegyében is Jékely, Kormos és Nagy László, hogy betűrendben is, és koruk szerint is illendően soroltassanak a megszabott időben.

- *Belső készletést éreztél arra, hogy alaposabb és szervezett oktatásban megismerd a marxista esztétikát? Kik tanítottak?*

Mosolygok csöppet, ez hát a babonás számú kérdés. Ezért is illő rá komolyan válaszolnom, mint ahogy sohasem tagadtam, minden lelkemben szerepel, hogy 1972-75 között elvégeztem az esztétika szakosítót, amely nevében a marxista jelzőt viselte. Tagja lettem még „kötetlenül”, néhány megjelent versem alapján a legelső fiatal irodalmi

szerveződésnek, szegény Rózsa Endre volt az első elnökünk rövid ideig. Ez akkor még a Fiai Irodalmi József Attila Kör (FIJAK) névre hallgatott, valaha nevében a fiatalságot is. Akkoriban erős KISZ-es felügyelettel csak antológiaszerűen jelenhetett meg lapunk, a szép illyési verscímet kölcsönző Mozgó Világ. Igazából 1975 karácsonyán, Veress Miklós főszerkesztésével és autonóm szerkesztőséggel indulhatott rendszeresen. Májig büszke vagyok arra, hogy ebben a számban ott voltam már, igaz címváltoztatási hercehurcák után Olga Korbut-os hosszú-versemmel, melyhez Várnagy Enikő készített remek illusztrációkat. - Először kéthavi periodikaként jelent meg, s ezt nyitják ki legelőbb, 1983 őszén! Azt már nem tudom kicsoda, de nyilván az írószövetség vezetősége javasolhatta, hogy ezeknek a kócos gondolatú, lázadó ifjaknak nem ártana egy kis képzés, és lehetőleg ott bent a szövetség klubjában, hát ez a „népszerű” forma találtatott ki. Egyáltalán nem volt kötelező. Szombathelyen már elég komoly esztétikai stúdiókat végeztem, s tudtam, hogy kicsoda Tőkei Ferenc és Zoltai Dénes, akiket tanáraink emlégettek. Kifejezetten kíváncsiságból kezdtem eljárni az előadásaikra, aztán ott ragadtam s szabályosan vizsgáztam is. Azt hiszem, ez a fajta tanítás, beszélgetés egész más lehetett, mint a „fox-maxi”-nak becézett oktatás. Szabad, baráti, vitaközlő volt, ahogy ez íróféle emberek között lenni szokott. Tőkei egy-két könyvét ismertem, illetve ez túlzás, már forgattam az Ázsiai termelési módot, meg a kínai költőket bemutató antológiáját, később pedig nagy hatással volt rám *A szépség szíve* című kínai esztétikai szöveggyűjteménye. Első évben kizárólag Arisztotelész Esztétikájával foglalkoztunk, másodikban csak Hegellel. Végül Lukácstól *Az esztétikum sajátossága* volt az emésztendő, vitatandó tananyag. Éppen Lukács György halála után voltunk, és az ún. Lukács-iskola körüli mindevesebb viták közepén. Zoltai Dénes ritkábban, főleg zeneesztétikai kérdésekről adott elő, főleg Bartókról beszélt nagy lelkesedéssel. Tőkei őszintén érdekelt, mi van a fiatal írók fejében, mit tudnak a korról. S valóban időtálló esztétikai ismereteket akart átadni nekünk, ugyanis meggyőződéssel vallotta: elődeink művészeti ismereteit mi sem nélkülözhetjük, ha majd teremteni akarunk valami igazán újat. Hamar kiderült, hogy Weörest és Nagy Lászlót igen kedveli. Weörest sok kínai fordításra rávette, s Nagy László hosszú verseit pedig előttünk elemzte egészen újszerűen. Nagy László költészetéről (halála után is) mindig igen elismerően nyilatkozott. Mondhatom: kedves tanáraink voltak s igen szívesen emlekszem vissza rájuk. Teljesen lényegtelennek tűnik számomra az a keret, melyben a véletlen folytán találkoztunk. Se párt, se KISZ-tag nem voltam, senki nem kényszerített arra, hogy tanuljak ezen az idézőjelbe tett, általában a napi ideológiát is közvetítő egyetemen. Szerencsém volt: ami őszintén érdekelt, arról hallhattam remek tanároktól kitűnő előadásokat.

- *A nyolcvanas évek „tanító évtized” volt, ha nem is szervezett keretek között - úgy vélem - Te ugyancsak sokat tanultál akkor. Miket?*

- 1981 decemberében egy viharos (mert bizony 1956 után végre szokimondó és a felsőbb kívánalmakat bátran negligáló ülés volt!) írószövetségi közgyűlésen lettem, valóban titkos szavazás következtében a választmány legfiatalabb tagja. Bátorságunkat, mint annyiszor a lengyel események most is segítették. S ha már bekerültem a választmányba, a jelölőbizottság a „nagy győzelmi” mámorban fölkiért az egyik titkári posztra. Vállaltam, s a választmány meg is szavazta. De mintha csak érezték volna a Pártközpontban, hogy ez nagyon nem lesz jó számukra, kecsegtető ajánlattal, egy nappal korábban a Kortárshoz hívtak szerkesztőnek. Nem vállaltam, bár a főszerkesztő hívása akár őszintének is tetszhetett volna.... Így lettem az új vidéki titkár (szegény jó Fábrián Zoltán volt az elődöm, aki hamarosan bekövetkezett tragikus haláláig sokat segített nekem), s még a József Attila Kör ügyei is hozzám tartoztak, lévén magam is e korosztály tagja, s JAK tag is még néhány évig. E fölindulásszerű írószövetségi változásokról, ahol a választmány nagyobb része kicserélődött és minden tekintetben fölött feladatához, már sokszor beszéltem, írtam. Nyugodtan mondhatjuk: 1981-86 között az irodalom és az irodalmi élet e szövetségi keretben a rendszerváltás kísérleti műhelye lett. Bár titkárként a ciklus lejártá előtt egy évvel korábban „leléptem a szövetség hajójának hidjáról”, kényszerűségből, az Új Forrásban megjelent és soha meg nem bocsátott Nagy Imre-versem miatt. De ez a négy esztendő életem legizgalmasabb, legtevékenyebb periódusa volt. Amikor együtt feszültünk neki, izlésbeli és emberi különbségeket felretéve, annak a vállalt munkának, melyet ránk bízott az 1981-es közgyűlés. Megvívott csatákat, köztük jó néhány veszteset is kéne sorolnom, mely-

ket a már gyöngülő, de még minden álnokságra képes aczéli kultúrpolitikával, s annak kisebb-nagyobb hivatalnokával, kiszolgálójával folytatunk. Ha majd egyszer valaki végignézi a szövetség remélhetőleg meglevő jegyzőkönyveit (a pártközpont és a művelődési tárca megfelelő osztályainak irataival egyetemben), akkor láthatja: ki mit képviselt, hogyan vizsgálott akkor demokráciából, szolidaritásból, emberségből. Azt hiszem, volt szerencsém bőven megtanulni a leckét, látva nagy emberi drámákat, silányságokat... Példaadó bátorságot is tapasztaltam meg percnyi taktikákat, morzsolódást, nyúzó gyávaságot (irtam is egy 1986-os, szintén bűnjellé vált versemben, a Tiszatájban), amely például engem is körülvelt. Amikor az egész szövetséget kezdték zsarolni a „rebellis” titkárral, aki Kádár János és az MSZMP legitimitását kérdőjelezte meg, aki csupán „egy szál virágot akart letenni a nem létező sirra”, ahogyan akkor Csoóri Sándor egyik viharos válaszmáni ülésen fogalmazta. Akitől mégis muszáj megválni, hogy béke és nyugalom legyen. Amikor a válaszmáni ügyemben úgy döntöttem, hogy igazából nem döntött, de az elnök és a főtávkár már beadták felmondásukat, akkor nekem is lépnem kellett. A hivatal egyáltalán nem volt fontos, csak a versem igazsága, ha ennyi felől félik... Általában a félenek 1989 után (a nagy temetés után vagy körül) már egészen (tipikus kompenzáció, a hangerő nagyságával arányosan) bátrak lettek, s megtudtam tőlük, hogy akkor is velem voltak... csak hát éppen valami díjra áhítoztak, külföldre mentek volna, könyvük jött volna. Kaptak, mentek -, és kijött a könyvük is. Amikor a titkári posztról leköszöntem, egy érdemes német filozófustól idéztem a konkrét helyzetre való, személyesnek is mondható krédómat, ha tetszik megtanult leckémet, miszerint: „Nem fogadható el az az általános elterjedt vélekedés, hogy a felelőre való hajlam a cselekvés egyetlen lehetséges módja”

- *Miről oktattak ki a kilencvenes évek?*

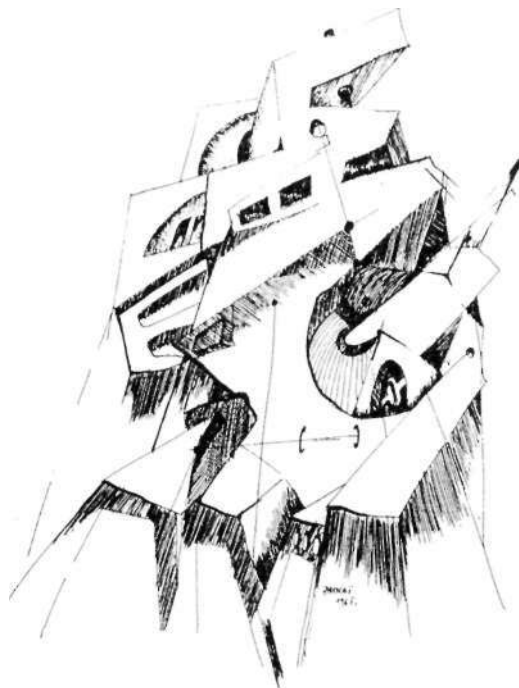
Néha rossz, elkeseredett hangulataimban arra gondoltam, inkább éltük volna le életünket a szocializmusnak nevezett tákolmányban, s akkor nem tudok meg a „szabadság bajnokairól”, sok esetben barátainknak is vélt emberekről annyi rosszat, gyarlóságot, jellembeli ficamot és sorolhatnám. Amit a diktatúra éveiben velük együtt tanultam (éppen a diktatúra ellenében), azt mintha a szabadság kereti között elfelejtették volna. Aki akkor példásan szolidáris volt, az most önző lett, aki akkor a toleranciát tökélyre vitte a közös jó ügy érdekében, az most hitvitákat folytat egyetlen kis árnyalatbeli különbség kizárólagossága érdekében. Aki akkor az ördögökkel csatázott, most az ördögöknél is jobban tudja az igazat, mely csak az övé. Aki akkor a legvadabb helyzetekben is képes volt stratégiai kérdésekről figyelmesen és odaadóan tárgyalni, az most naponkénti kis taktikákat csörget és harsonáz. A legfájdalma-

sabb, most kiderül némelyekről, akik legbensőbb köreinkben, bizalmunkban jártak, azok méltatlanok voltak erre, hiszen... kimondani is szörnyű: ez a csalárdság volt és lett a küldetésük. Színlelt és jelentett, még akkor is, ha biztosan el tudta volna mondani nyomorúságos, szármalmas indokait. De többnyire nem mondja, hozzá se kezd. S én megszólíthatom-e ebben a helyzetben? Micsoda lecke! Mégis talán így a jó, ha nincs változós, akkor ezzel a keserű tudással nem lehetünk gazdagabbak, s végső soron szabadabbak is. Hiszen már csaknem színről színre birtokoljuk ennyi tanulás után a látást.

- *Milyen iskolát szeretnél az ezredforduló után?*

- Gyerekeim lassan befejezik tanulmányaikat (ketten egyetemisták, a harmadik középiskolás, de meglehet nem lesz majd kedve egyetemre járni, legfőképpen elsajátít egy nyugati nyelvet, s azzal jobban érvényesül). Ez kifejezi azt a széksziszt is, mellyel a legfelsőbb iskolákra tekintenek a mai tizenévesek. Mire lehet használni, s pláne humán végzettséggel meg tud-e élni, aki ilyen passzióra adta a fejét, a botor szülői elkövetéseknek is engedelmeskedve... Az iskola, azt gondolom a megfelelő ismeretek átadásával csak feladatának egyik felét teljesíti. A szükséges és szükségtelen ismeretek mód feletti gyarapításával, jegyek, pontok hajszolásával idegbeteg gyerekeket ad át az egyetemeknek, főiskoláknak. A feladat másik, szerintem fontosabb része az elsikkasztott nevelés (erkölcsi, emocionális és sorolhatnám a komponenseket) lenne. Ehhez pedig igen határozott terv kell, s olyan pedagógusok, akik ezt képesek lesznek megvalósítani, mégpedig hivatásszerűen. Ilyen pedagógus most kevés van, kevés maradt. Intézmény is alig, ahol ilyen képzést magas szinten tanítanak. Ha a nevelés színvonalán nem változtattunk, akkor minden tudást (tantárgyi tudást) csaknem főlöseges iskolában átadni. Félek, hogy efelé megyünk a nagy internetes, számítógépes forradalom sztrádján.

Örülnék, ha akár egy osztatlan iskolából elem gyalogolna egy ősz hajú tanító vagy tanító néni, és megkérdezné: fiam, mit olvastál tegnap, s mit mondtak a szüleid, mire figyelj ma az iskolában, s a szünetben megkínáld-e otthon sült pogácsával a szomszédodat? Ha ilyenre nem lesz figyelem, akkor iskoláink csupán rezervátumi érdekességként, történelmi kőületeként maradnak fenn a mi emlékezetünkben, s aztán majd onnan is kikopnak. Mert csak az új elevevége tartja meg a régiéket is élőnek, ahogy ez a jó irodalmi korszakokban természetesen történik. Elő, elsősorban nevelő iskolákra lesz szükség, amelyhez a legegységesebb képességű, emocionálisan is alkalmas fiatalokat a pedagógusi pályára irányító erkölcsi - és anyagikat is bőven áldozó! - akarat lenne kívánatos. Remélem, lesz, és van is már ilyen akarat, hiszen nyakunkon az ezredforduló. Szó szerint: becsöngették.

Pátkai Ervin tusrajza